

POCTA PETROVI BORNEMISZOVI

PHDR. LUDMILA ČELKOVÁ

 l.celkova@chello.sk

The paper is a review of the collection of texts, *The Power of the Printed Word (Sila tlačeneho slova)* written and edited by PhDr. Anna Jónasová concerning the life and work of the renaissance intellectual Peter Bornemisza during his time in Slovakia. The collection includes translations of texts written by experts on Bornemisza's life alongside extracts from Bornemisza's own writings, including his book *The Devil's temptations (Diabolské pokušenia)*. It also includes reproductions of Bornemisza's prints and manuscripts, including decorative initials in the introduction of every chapter. Bornemisza is described as an organiser of protestant clerical life, a powerful preacher and a creative writer. The reviewer highlights the careful treatment of historical documents, the accuracy of the translations and the selection of texts, which bring Slovak readers closer to a less familiar figure with an outstanding influence on the Slovak population at that time.

Keywords: personalities, Peter Bornemisza, humanism and the renaissance, historical printing, scientific publications, reviews

Označenie *OZ Galanta literárna* je symbolom, ktorý čitateľovi signalizuje, že dostáva do rúk niečo netradičné a často neznáme. Za uplynulých 18 rokov činnosti tohto aktívneho galantského občianskeho združenia mnohé podujatia či vydané publikácie prekročili rámec mesta, okresu, regiónu či samosprávneho kraja s celoslovenským ohlasom. Niektoré z nich zaujali aj v zahraničí, napríklad *Samuel Neufeld a jeho galantská tlačiareň*, *Mária Terézia Artner*, *Ženy rodu Esterházyovcov*.

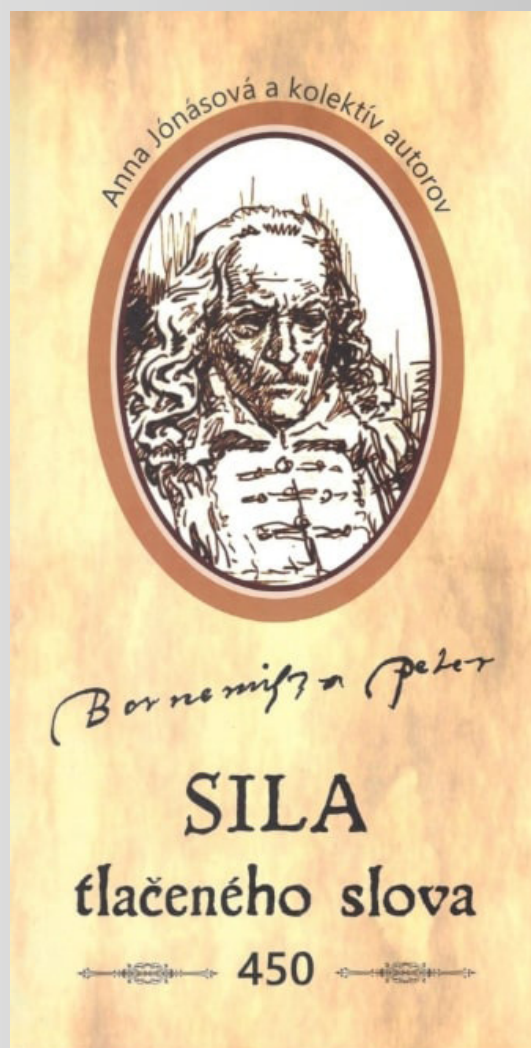
K týmto pozoruhodným témam a ďalším aktivitám občianskeho združenia sa v Seredi v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva priradilo podujatie spojené s prezentáciou zborníka o živote a diele Petra Bornemiszu s názvom *Sila tlačeneého slova*. Publikáciu o kazateľovi, evanjelicom biskupovi, spisovateľovi a tlačiarovi, ktorý v Šintave pred 450 rokmi založil kníhtlačiareň a vytlačil svoju prvú knihu kázní, zostavila, redigovala a autorsky sa na nej podieľala Anna Jónasová.

Cieľom jubilejného zborníka bolo priblížiť neľahký život, trpký osud a najmä rozsiahlu tvorbu Petra Bornemiszu (1535 Pešť – 1584 Rohožník), predovšetkým z čias jeho pôsobenia na území dnešného Slovenska. Publikácia obsahuje najmä preklady textov z maďarčiny (v Maďarsku vedci z rôznych oblastí už desiatky rokov skúmajú Bornemiszovo dielo)¹.

V úvodnej časti zborníka sa nachádza Bornemiszova báseň *Cantio optima* v maďarčine, jej preklad v dobovej slovakizovanej češtine (prebásnil Zoran Ardamica) a náčrt obdobia, v ktorom Bornemisza pôsobil, z pera historičky Evy Kowalskej, umocnené zaujímavým konštatovaním, že Bornemisza „bol typom renesančného umelca, autora, ktorý citlivo reagoval na nepokoj v sebe aj svojej doby, ako aj na podnety znovu objavovaného antického umeleckého odkazu“. V predslove editorka Anna Jónasová priblížila koncepciu zborníka s cieľom zverejniť preklady z maďarčiny tak, aby odborníci a širšia verejnosť na Slovensku mali možnosť spoznať nielen osobnosť, ale aj preklady niektorých úryvkov Bornemiszových prác.

Anna Jónasová. Zdroj: Martin Jurčo

Odborné príspevky v zborníku obsahujú štúdiu knihovníčky, regionálnej historičky a bibliografky Anny Jónásovej *Z histórie tlačiarne v okolí Galanty* (doplnená a prepracovaná kapitola z knihy o galantskej tlačiarne S. Neufelda). Autorka v nej oboznamuje s úsilím vybudovať tlačiarne v Šali. Ťažiskom príspevku však bola postava humanistu Petra Bornemiszu a jeho pôsobenie v Šintave, v Seredi a v ďalších lokalitách, ako Hlohovec, Plavecký hrad či Rohožník. Tento tvorivý spisovateľ, organizátor protestantského cirkevného života a výkonný kazateľ si svoje stanoviská vždy vedel obhájiť, uvedomoval si, akú silu malo hovorené a písané slovo, ale aj to, v akom prostredí žil, preto napríklad v úvode katechizmu, ktorý venoval Melchiorovi Balašovi, napísal: „... usmerňuj najmä poddaných a čelad, aby v každom dome znelo slovo Maďarom po maďarsky, Slovákom po slovensky“. Na vlastnej koži zažil nepriazeň osudu, prenasledovanie, zradu, smrť blízkych, väzenie... Neprajníci jeho myšlienky považovali za „nežiaduce a ohrozujúce ich politické, ekonomické a mocenské záujmy“.

Podrobnejšie životopisné údaje priniesla chronológia života a diela Petra Bornemiszu podľa monografie maďarského evanjelického kňaza a literárneho historika Tibora Schuleka (*Bornemisza Péter 1535 – 1584*) a vybrané kapitoly o jeho živote v Šintave. Poznámka editorky upozornila čitateľov, že v ďalších kapitolách monografie možno nájsť zoznam produkcie tlačiarne i zoznam stratených tlačí. Zároveň zdôraznila, že Schulekova monografia je „dosiaľ neprekonaný pohľad na život a dielo P. Bornemiszu“.

Príjemným „osviežením“ sú preklady originálov niektorých Bornemissových textov z knihy *Diabolské pokusenia*, napríklad *O čertovských telesných, svetských a smrteľných pokuseniach* a *Moje skúsenosti s diabolskými pokuseniami*. Na tieto zaujímavé ukážky nadviazal maďarský historik Gábor Klaniczay v stati *Diabolské príznaky – Péter Bornemisza a podoby diabla v období reformácie*.

Maďarská historička umenia a knihovníčka Judit V. Ecsedy v príspevku *Dejiny tlačiarne Bornemisza – Manskovit* nielenže sledovala osudy dielne a jej tlačí, ale doslova „stopovala“ typografické vybavenie rozličných prameňov, pomocou ktorých dokumentovala históriu tlačiarne. Text obsahuje aj zoznam tlačí (33 titulov) z produkcie tlačiarne z rokov 1573 – 1599.

Záver odborného bloku tvorí štúdia evanjelického kňaza, bibliografa, literárnohistorického a knihovedného pracovníka Jána Čaploviča *Bornemiszovala tlačiareň a Slováci* (*Knížnica* 1951 – 1952), ktorý zhodnotil miesto Petra Bornemiszu v dejinách kníhtlače na Slovensku. V tejto súvislosti vyslovil podnetnú myšlienku: „Dúfajme, že ďalší slovenský knihovedný výskum vynesie na svetlo ďalšie správy o činnosti Bornemiszovej tlačiarne, o činnosti venovanej priamo Slovákom, prípadne i ďalšie tlače tohto druhu.“

Jubilejný zborník *Sila tlačeného slova* priniesol bohatý materiál z maďarských prameňov s cieľom sprístupniť slovenským čitateľom v prekladoch viaceré známe či menej známe údaje o živote a diele Petra Bornemiszu. Okrem pestrého obsahu však zaujme aj svojím netradičným formátom a nápaditou grafickou úpravou. Na obálke „víta“ čitateľa Bornemissov portrét s jeho podpisom. Názov zborníka je zložený z podobných typov písmen, aké sa používali v Bornemissových tlačiach. Odborné kapitoly taktiež začínajú ozdobnými iniciálkami, ktoré používal Peter Bornemisza. Prednú a zadnú predsádzku publikácie zdobí ukážka Bornemissovho rukopisu. Príspevky spestrujú kópie rôznych dokumentov, titulných strán niektorých vydaní, ako aj ukážky štúdií a tlačiarovho rukopisu či pohľad do tlačiarenskej dielne v 16. storočí. Ďalšie kópie obsahuje samostatná obrazová príloha, do ktorej zostavovateľka zaradila ukážku latinského rukopisného denníka Petra Somogyiho, titulné listy *Postíl*, vizitáciu v Sološnici, spevníček pre deti a pod. Na zadnej strane obálky je rytina Šintavského hradu s časťou Serede z roku 1666.

Zverejnenie fotografií a kópií dokumentov v publikácii sa podarilo zrealizovať vďaka intenzívnej spolupráci Anny Jónásovej s viacerými inštitúciami a odborníkmi v Maďarsku a na Slovensku. Pozornosť si zaslúži aj náročná práca s historickými textami a prekladmi odborných materiálov, pričom zostavovateľka si všetky zložitosti musela doslova „preskakať“ nielen v terminologickej a v štylistickej oblasti, ale aj v citovaní Bornemissových originálnych textov, v uvádzaní historických mien a miestopisných názvov či v riešení poznámkového aparátu, ktorý zodpovedá pôvodným textom. Poznámky a citácie sú v zborníku zaradené pod čiarou – v niektorých prípadoch pôvodný poznámkový aparát vhodne dopĺňajú vysvetlivky Anny Jónásovej. Taktiež je potrebné oceniť výber textov, ktoré umožnili priblížiť túto jedinečnú, ale málo známu osobnosť, ktorá na Slovensku zanechala výraznú stopu. Užitočná je aj charakteristika autorov pôvodných príspevkov a krátkych biografických črt jednotlivých prispievateľov.

V záverečnom poďakovaní možno nájsť prehľad spolupracujúcich inštitúcií (slovenských aj maďarských), autorov prekladov slovenských textov do maďarčiny, nemčiny a angličtiny a maďarských textov do slovenčiny, mená výtvarníkov, prehľad skratiek a vysvetliviek, ako aj zemepisné názvy v slovenčine spolu s ich historickou podobou na originálnych citáciách.

Zborník je portrétom vynikajúceho renesančného intelektuála Petra Bornemiszu. Napriek tomu, že zomrel v mladom veku (49 r.), jeho tvorba sa zapísala do kultúrnych dejín 16. storočia. Nemožno sa preto čudovať, že v čase Bornemiszovho pôsobenia v Šintave sa o tejto lokalite hovorilo ako o „*znamenitom kultúrnom centre a hornouhorskej Florencii*“. *Dejiny maďarskej literatúry* Petra Bornemiszu označili za „*najčítanejšieho renesančného vzdelanca v Uhorsku*“ a István Nemeskürty vyhodnotil jeho *Foliopostily* ako „*jednu z najkrajších tlačí 16. storočia*“.

Iste netreba zvlášť pripomínať, že ťažiskom Bornemiszovej tvorby bola náboženská literatúra, ktorú charakterizujú historiografické a geografické údaje, psychologické analýzy a náčrty charakterov rozličných osôb. Spoločnosť Petra Bornemiszu vo Viedni uviedla: „*Jeho kázne sú stylistické majstrovské diela plné podobenstiev, ktoré by mohli byť aj veľkolepými poviedkami.*“

Materiály v zborníku *Sila tlačeného slova* zdokumentovali, že Peter Bornemisza bol pozoruhodnou osobnosťou. Jeho slovo prežilo stáročia a je zaujímavé aj pre súčasníkov. Výstižne to sformuloval autor jeho životopisu Tibor Schulek: „*Jeho život bol boj, jeho zbraňou slovo.*“

450. výročie Bornemiszovho príchodu do Šintavy a vytlačenie jeho prvej knihy kázní bolo výbornou príležitosťou predstaviť túto osobnosť na Slovensku prostredníctvom podujatia spojeného s vydaním zborníka *Sila tlačeného slova*. Taktiež je žiaduce oceniť úsilie OZ *Galanta literárna* a ďalších spolupracujúcich inštitúcií, ako aj jednotlivcov, ktorí sa podieľali na prezentácii a propagácii osobnosti Petra Bornemiszu.

Publikácia *Sila tlačeného slova* je nielen holdom Petrovi Bornemiszovi, ale zároveň aj inšpiráciou pre ďalší výskum a zostavenie bibliografií či rozličných súpisov, preto si zaslúži mať svoje miesto v rôznych typoch knižníc tak, aby bola dostupná širokej škále čitateľov, prípadne záujemcom o históriu a kultúrne či regionálne dejiny.

TIP REDAKCIE

Okrem zborníka *Sila tlačeného slova* je Anna Jónasová autorkou ďalších zaujímavých publikácií, ktoré sú výsledkom jej dlhoročných výskumných aktivít. Slovenská národná knižnica svojim čitateľom umožňuje vypožičať si – okrem iného – aj oba zväzky jej monografie *Ženy rodu Esterházyovcov*. Pre vypožičanie je potrebné byť prihlásený a mať platný čitateľský preukaz.

Prvý zväzok monografie: <https://chamo.kis3g.sk/lib/item?id=chamo:11583585&theme=snk>

Druhý zväzok monografie: <https://chamo.kis3g.sk/lib/item?id=chamo:11898244&theme=snk>